

HALK METEROLOJİSİ EKSENİNDE BİR MELHEME ÖRNEĞİ

*Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ**

ÖZET

Ay veya güneş tutulması, yeni ayın görünmesi, yıldız kayması, şiddetli yağmur veya dolu yağması, rüzgar, yıldırım, şimşek ve deprem gibi bir takım tabiat olayından hareketle, gelecekte meydana gelebilecek gelişmelerden haber vermeyi amaç edinen kehanet içerikli türlerden biri de melhemelerdir. Halk meteorolojisi ekseninde değerlendirilmesi gereken bu türün, uzunca bir süre güncelliğini korumuş olmasının altında yatan inançsal değerlerin tespiti, türe yaklaşım konusunda bizlere daha sağlıklı sonuçlar verebilecektir.

Anahtar kelimeler: Meteoroloji, halk, kehanet

A SAMPLE OF MELHEME IN THE AXIS OF FOLK METEOROLOGY

ABSTRACT

Melheme is one of the genres in the characteristic of prophecy aiming at giving messages from possible future developments besides obscuration, solar eclipse occurrence of the new moon, falling star, heavy rain and hail, blow of the wind, tunderbolt, flash and earthquake. Being the basic causes of the folk meteorology's being actual nowadays, determination of the religious values will give rise to beter results in the method of approach to the genre.

Key Words: Meteorology, folk, prophecy

Atmosferde meydana gelen ve gelebilecek yağış, sıcaklık, rüzgar ve buharlaşma gibi pek çok tabii hareketliliği ve bunlarla ilgili gelişimi ve değişimi konu edinen bir bilim dalı olan meteoroloji ilminin halk meteorolojisi eksenindeki en köklü örneklerinden biri de melhemelerdir. Halk meteorolojisi ve takvimine nazaran bir tür niteliği kazanarak yazılı metinler şeklinde korunmuş olması nedeniyle ve içerisinden çıktığı toplumun kültür ve inanç yönüne ilişkin tutan

* Yrd. Doç. Dr. Adnan Menderes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Halk Edebiyatı A.B.D

muhtevasıyla, örnek bir melheme, bu çalımanın çıkı noktasını olu turmaktadır.

“Türk Edebiyatında Se irme-nâmeler” ba lıklı çalımalarımız esnâsında Çorum Hasan Pa a Kütüphanesi’nde no:3024 ile kayıtlı Risale-i Mülhime adlı bir eserin 16b-24b varakları arasında yazma bir melheme örne i ile kar ıla tık. eref Boyraz’ın “Türk Halk Biliminin Yazılı Kaynakları Olarak Melhemeler” adıyla çalı tı ı ve "Fal Kitabı Melhemeler ve Türk Halk Kültürü" ba lı ı ile yayımlanan doktora çalı masında bu eserin “Müellifi Tespit Edilemeyen Eserler” listesi içerisinde ismen anılmı olması, bizi bir kültür de erinin güncellenmesinin sa layaca ı yarar adına harekete geçirmi tir.

Bu çalı mada, öncelikle melhemelerin dini ve içtimai kültür altyapısını olu turdu una inandı ımız insan-tabiat ili kisi ile bu ili kiyi ekillendiren bir kısım mitik kökenli yakla ıma yer verilerek, insanları gelece i ö renme iste ine yönelten bazı etmenlere ve kehânet ile kahinlerin toplum nazarındaki ehemmiyetine temas edilecektir. Ardından Latin alfabesine aktarmı oldu umuz melheme metni verilerek, bu metne ili kin halk kültürü eksenli de erlendirmeler yapılacak ve metinde geçen bazı Arapça ve Farsça sözcüklerin Türkçe kar ılıklarını içeren küçük bir sözlükle çalı ma tamamlanacaktır.

Bilindi i üzere, insano lu varolma süreci ile birlikte içinde ya adı ı gezegeni çözümlene iste iyle, sürekli gözlem ve aray ı içerisinde olmu , kainatta meydana gelen olayları, dahil oldu u inanç dairesi ekseninde anlamlandırma çabasını hep sürdürmü , bu aray ı ve çözümlene çabaları, kimi zaman insano lunu tabiatta meydana gelen sebebini bilemedi i veya anlamlandıramadı ı bir kısım olay kar ısında a kınılı a, korkuya veya mutlulu a yöneltebilmi tir.

nsanların tabiatta meydana gelen bir kısım olay kar ısında sergildei i olumlu veya olumsuz tutum, tepki ve de erlendirmelerde esas itibarıyla tabiata bakı açısı ilk elden belirleyicidir. öyle ki; amanizm, Totemizm, Animizm ve Atalar Kültü gibi pek çok inanç ve kültür dairesi içerisinde ya am alanı bulmu olan Altay Türkleri için: “Batan ve do an güne ile ay, gökyüzü ve yıldızlar gibi de i imlere maruz kalan, bir ritmi ve hareketlili i olan her ey, do an, büyüyen, güçlü oldu u dönemleri olan her ey, bir ihtiyar gibi güçsüz dü ebilir ve en sonunda yeniden do mak için insanlar gibi ölür; aslında salt hareket olan rüzgar, gök gürlemesi ve yıldırım, akan ve duran ya da gökten yere ya an sular, üretken toprak ve da lar her ey canlıdır.”¹

¹ Jean Paul Roux, Orta Asya’da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar, Kabalcı Yay., st., 2005.31-32

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

Bahsi geçen bu canlılık ve hareketlilik geli güzel bir kısım geli menin sonucu olmaktan çok, insanların bu varlıklarla olan münasebetleri ve bu geli melere kar ı takındı ı tavırlarla da ekillenmekte, yani insan, kainatın mekanik döngüsünde kendini tabiat güçlerine kar ı icra etti i eylemler ölçüsünde sorumlu pozisyonuna atayabilmektedir. Örne in; “Uygurların yıldırım dü mesinden büyük bir memnuniyet duydukları, hatta yıldırım dü en yere, bir yıl sonra bir koyun kurban ederek, kurban edilen koyunu o yere gömdükten sonra, amanların idaresinde ayınler tertipledikleri bilinmektedir.”² ki, bu yakla ım tarzında Uygur Türkleri’nin bir ara etkisi altına girmi oldu u Manihenizmin etkisi, olasılıktan uzak tutulabilir mi?

Altay halklarına göre; Tengri kendilerinden ho nut kalmadı ında, bu durumu kozmik i aretlerle de gösterirdi: Kuyruklu yıldızlar, kıtlıklar, su baskınları vb. Bu durumlarda Tengri’ye dua edilir, at, öküz, koyun kurban edilirdi. Özellikle do al afetlerde ve büyük yıkımlarda gök tanrılara kurban sunulması bulgularanan bir olgudur.”³ ki, bu yakla ımda da Gök Tanrı inancının belirleyici tesiri gözden uzak tutulmamalıdır.

Örne in; sel mitleri içerisinde oldukça köklü bir mazisi bulunan Nuh Tufanı’nın Sümer Destanı Gılgamı ’ta ve Tevrat’ta, insanların yeryüzünde gürültü yapması ve her eyin gün geçtikçe kötüye gitmesinin neticesi olarak gösterilmesi, insano lunun tabiat ve tabiat olayları kar ısındaki durunu ve bu olayları yorumlayı ındaki algı tarzını ekillendiren inanç kültürünün ne denli etkin oldu unu sergilemesi adına dikkate de erdir.

Özellikle, yerle ik medeniyete geçi in en açık göstergelerinden biri olan tarım ve hayvancılık üretim tarzları, bu üretim araçlarını kullanan toplumlar açısından zamanla bir ya am tarzı olu turarak, onları iyi geçinmek zorunda oldukları tabiata ili kin bazı öngörülere sevk etmekten de asla geri bırakmamı ve insano lu tabiatla olan mücadelesine ve onu çözümlene çabasına ara vermeme tir.

nsano lunu, bu mücadelesinde, geleceklerden önceden haberdar olma arzusu ile ya anabilecek olumsuzlukları asgariye çekme merak ve iste i de asla yalnız bırakmamı tır. Bir di er ifade ile, insan yapısının bir gere i olan bu merak ö esi, dünden bugüne onun için bakladan tutun da kahveye, kürek kemi ine, ate e, suya,

² Ali Öztürk, Ça lar çinde Türk Destanları, Alio lu Yayınevi, st., 2000, s. 66

³ Mircea Eliade, Dinsel nançlar ve Dü ünceler Tarihi, Kabalcı Yay., Çev: Ali Berktaş, st., 2003, s.14

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

ku ların uçu una, hatta kutsal kitaplar da dahil pek çok nesnenin, kehanet aracı olması sonucunu do urmu tur.

Bu noktada, konuyu daha somut hale getirmek ve melheme nev'inin de çıkı noktasına i aret etmek adına, Ortado u ve do al olarak da Arap kültüründeki fal içerikli eserlerin çe itlili ini hatırlatmakta fayda olacaktır. öyle ki; “slamdan evvel cahiliyye Arapları indinde falın büyük kıymeti vardı. Fal onlarca da bir ilim mahiyetinde görülürdü. Hele bazı nev'ileri âdeta bir ihtisas sayılır, hatta bazısı kabile erkânına inhisâr ederdi. slâmın zuhûru üzerine bu ilim ölmedi. Bazı nevileri slamlıkça haram sayılmı olmasına ra men slâmlar arasında ya ayıp gitmi oldu u gibi, bazı nev'ileri de slâmi bir ekle bürünerek hususi bir yer ve de er kazanmı tır.”⁴

Oldukça renkli bir kompozisyonla kar ımıza çıkan bu neveler, içerik ve amaçlar itibariyle büyük benzerlik ta imakla birlikte, kullandıkları kehanet araçlarındaki farklılıklarla da çe itlenmektedir. Arapların cahiliyye devrinden beri mevcut iken slâmiyyete de girmi olan ve hâlâ bir çok yerde az çok inanılan ve tatbik edilegelen ba lıcaları Zecr, İyâfet, Tayre, Kehânet, Ezlâm-ı cahiliyyet, İrâfet, htilâc, Kitfe, Kıyâfet ve Firâset'dir”⁵

Gelece in ve gelecekte olabilecek olan eylerin merakının yansımaları olarak kar ımıza çıkan ismi ifade edilmi olan pek çok kehanet ilmi, elbette ki icracılarından ayrı tutulamaz. Bu anlamda, bu ilmi ilgi haline getiren ahsıların kadim Türk kültür tarihi içerisinde de yerini almı oldu u gözlenebilmektedir. Özellikle; amanizm inanç kültü etkisi altında ya ayan Türk toplulukları içerisinde, de er verilen inanç kültürünün bir yansıması olarak algılanması gereken melheme ve melheme nevinden fal içerikli yakla ımların ve bu yakla ımların temsilcileri ile uygulamaların zenginli i dikkate de erdir.

Fal baktırmak, iptidai amanizmin bütün ki io lunun ruhunda bıraktı ı ve tedavisi kabil olmayan hastalıklardan biridir.⁶ Halk hekimi, büyücü, din adamı, ozan vb. pek çok vasfı ahsında toplayan amanın kahin olmak sıfatıyla, bu toplumlarda toplumun di er üyelerine kar ın bariz ki isel farklılıkları olması da gayet do al kar ılanmalıdır. amanlar seçilmi ki ilerdir ve bu nitelikleriyle, toplulu un öteki üyelerinin ula amadı ı bir kutsal alana eri ebilirler. Onların esrime deneyimleri, dinsel ideolojinin katmanla masına, mitolojiye ve törenler sistemine güçlü biçimde etkide bulunmu ve

⁴ . H. Ertaylan, Fahnâme, Sucuo lu Matbaası, st., 1951, s.1

⁵ . H. Ertaylan , a.g.e., s.2

⁶ Abdulkadir nan, Tarihte ve Bugün amanizm, Materyaller ve Ara tırmalar, TTK..., Yay., Ank., 1995, s.159

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

bulunmaktadır.⁷ Türk kültür tarihi içerisinde kehanet ilmini meslek haline dönüştüren ismi muhtelif temsilcilerin yoğunluğu bu anlamda dikkate değerdir. Kıpçak lehçesinde “te e’üm” ve “tefe’ül” anlamlarına gelen “ırım” kelimesi vardır ki bu da kök bakımından ırk ile bağlantılı bir terimdir.⁸ Ouz Destanı’nda zikredilen bilge ve filozof İrkıl Hoca’nın adı da kahin ve falcı anlamını ifade etse gerektir. Yakutlara göre ilk amanın adı da Argıl idi. Bu isim de İrkıl veya arkıl hocayı hatırlatmaktadır.⁹ Manâs Destanı’nda Manâs’ın arkadaşlarından birinin adı amanistler arasında fal anlamında yaygın kelime olan “tölge”den hareketle tölgöçü Kara Tölek’tir.¹⁰ Ouz Kaan Destanı’ndan itibaren yapılmış olduğu umuz alıntısındaki İrkıl Ata’nın Dedem Korkut’u hatırlatmaması mümkün müdür? “Ouz’un daha eski zamanlarda bir ehri yaptırıp ona Yenikent adını verdi i meydana çıktı. Kaan, bu ehri İrgıl Hoca adında gayet akıllı ve tedbirli bir adamın hâkimiyetine verdi ti. (İrgıl’ın manâsı bir eyi kendine çekmek; Hoca’nınki de büyük ve ulu demektir) Bu İrgıl Hoca görmü geçirmiyalı bir insandı”¹¹ “Manâs Destanı’nda mesleğini nasıl icra ettiğine dair bir açıklama ile karıştırmamız Manâs’ın falcılıkta tanınan bir çorası vardır ki adı Falcı Kara Tölek’dir.”¹²

Latin alfabesine aktarımı olduğu umuz melheme metninde de görüleceği üzere yılın belirli aylarında ve belirli günlerinde meydana gelen bazı tabiat olaylarının delâlet ettiği kehanetleri hatırlatan bir görüntüyü Manâs Destanı’nda alıntısındaki ekilde görebiliriz.

“Yılan yılında sürünsene!

Yılkı yılında o yerde

Varıp vuruşalsana!

Huda sana vermez mi?” mısrasından gördüğü ümüz gibi sürünen bir hayvan olan yılan, mecazi anlamda da yıl olarak u ursuz sayılmaktadır. Kahramanın yoldağı durumunda olan yılkı yılı ise, savaşmak ve sefer yapmak için u urlu bir yıl olarak de erlendirilmiştir.”¹³

Kehanet ilminin ve bu ilim temsilcilerinin toplumsal hiyerarhi içerisindeki pozisyonlarının ve ehemmiyetli durumlarının gerek halk ve

⁷ Mircea Eliade, Amanizm, Kabalcı Yay., st., 2000, s. 25-26

⁸ Abdulkadir Nan, Tarihte ve Bugün Amanizm, Materyaller ve Araştırmalar, TTK., Yay., Ank., 1995, s.151

⁹ a.g.e., s.151

¹⁰ a.g.e.,s.151

¹¹ Zeki Velidi Togan, Ouz Destanı, Enderun Kitabevi, st., 1982, s. 49

¹² Naciye Yıldız, Manâs Destanı ve Kırgız Kültürü ile İlgili Tespit ve Tahliller”TDK., Yay., Ank., 1995,s.401

¹³ a.g.e., s.402

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

gerekse idareciler nazarındaki görüntüsü de çalı mamızın geli imine katkı sa lamak adına dikkate de erdir. Yıldızlarla u ra mak, hareket ve durumlarına bakmak ve onlardan hüküm çıkarmak marifetlerine müneccimlik, bu i i yapan, yani yıldız falına bakan kimselere de müneccim denir. Yıldız falına bakmanın, müneccimli in milat öncelerine uzanan çok eski bir tarihi vardır. Müneccimlere resmen yer verilmesinin yani bunların mütalaa ve telkinlerine göre hareket etmenin yüzyılları bulan bir eskili i vardır. Öyle ki, Cengiz Han'ın ünlü oru u ran ülkesini almak için Mo olistan ve Do u Türkistan seferinden gelirken beraberinde Hataylı (Do u Türkistanlı) Hintli tabiplerle birlikte müneccim ve di er hünerli kimseleri de getirmi tir.

14

Osmanlı kültür medeniyeti içerisinde de müneccim adıyla yer alan kahinlerin yer aldı nı hatta bu ki ilerın saygınlık ve i levsellik açısından dönemleri itibariyle bazı konularda söz sahibi olduklarını da Abdülaziz Bey'in eserinden ö renebilmekteyiz.“Ehl-i nücüm denen müneccimin, asrın ba larında pek büyük önemi vardı. Hükümet-i Seniyye'ce de resmi bir makam olarak ser-müneccim-i sultani namında ekseriya ilmiye sınıfından bir zat tayin edilirdi. Önemli ve resmi bir i e veya devlete ait bir binanın yapımına ba lanaca ında vakt-ı mes'ud tayini için müneccimba ı efendiye zâyife denilen bir hesap pusulası yaptırılır ve o suretle belirlenen vakit, saat, hatta dakikada o i e ba lanır veya binanın ilk ta ı konur, kurbanlar kesilirdi. Böylece u urlu günleri bulma ve uygulama ekli pek a ırıya vardırılmı tı.... ahısların durumları hakkında birtakım hükümlere varmanın ba ka yolu da cifr idi...Gelece i açıklayıcı di er bir yol da remil idi.”¹⁵ Gün seçme ilmi her vaktin ve zamanın iyi ve kötü olu unun hükümlerinden i lere ba lamaktan çekinilmesi gereken vakitlerden i lere ba lamanın iyi oldu u vakitlerden, i lere ba lamanın öyle böyle oldu u vakitlerden bahseden bir ilimdir, bir de her vaktin bazı i lerin iyi olmasıyla bazı i lerin de kötü olmasıyla ilgisi vardır. Bu güne in bulundu u burçlara, ayın bulundu u yerlere ve aralarında olu an kar ı kar ıya olma, dörtgen ve altıgen olu turma gibi durumlara ve ba ka eylere göredir, hatta bu durumları belirleyenler, yolculuk, in aat yapma, elbise kesme ve di er i ler gibi yapmak istedi in her i için vakit seçmek mümkün olur, bu ilmin faydası apaçıktır, kimseye

¹⁴ Zeki Ba ar, çtimai Adetlerimiz, nançlarımız ve Erzurum lindeki Ziyaret Yerlerimiz, Ank., 1972, s.48-49

¹⁵ Abdülaziz Bey, Osmanlı Âdet Merasim ve Tabirleri 2, Haz: Kazım Arısan-Duygu Arısan Günay, Tarih Vakfı Yurt Yay., st., 1995, s.366-368

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

gizli de ildir. Batlamyus, Valisin el-Mısri, Zerusyus el skenderani, Ferruhan et-Taberi'nin bu konuları ele alan kitapları mevcuttur.¹⁶

nsano lunun tabiat ve tabiat olayları kar ısındaki e ilimlerinin belirlenmesinde ve do al olarak da atmosfer olaylarından hareketle bazı kehanetlerde bulunma sürecine, altyapı olu turan bir di er unsur olması nedeniyle, mitler ve mitsel e ilimler de gözden uzak tutulmamalıdır. Bilge Seyido lu hocamızın ifadesiyle mitleri tanımakla belli bir toplumun davranı larını, isteklerini, zevklerini anlamak mümkün¹⁷ olabilecektir. Mitlerin eski, köhne, henüz aydınlanma ça ını ya amamı , rasyonelle ememi insano lunun naif-çocuksu tarzda dünyayı anlama ve kavrama biçimi olmaktan çok öte, bilimselli in ve akılcılı ın güne i üzerlerine vurunca kaybolacak yanılsamalar ve saçmalıklardan öte, gerçekleri ve geçerliliklerin varolması¹⁸ mitleri sadece bizim dinledi imiz masal ve efsaneleri süsleyen, onların muhtevasını sürükleyen motif ayrıntılarının toplamı olmaktan çıkarmakta, mitleri eski insanın dünyaya bakı ının esasını ekillendiren onun hareketlerinin kurallar sistemini belirleyen ve tabiatla münasebetlerini düzenleyen ve güzelle tiren bütün bir ya ayı usulü, felsefi, ahlaki, hukuki ve kurallara ba lı bir sistemler¹⁹bütününe dönü türmektedir.

Esas itibariyle mitlerin kutsalı, metafizik alemi anlamaya/algılamaya yönelik olması, insanın do a üstü varlıkları, metafizik yapıdaki çe itli üstün de er ve ilkeleri, ilahi âlem ya da âlemleri algılamaya yönelik temayüllerini ifade eder. Yani; mitoslar, ki inin çevresini tanımaya, maddi alemi ve günlük ya antımızda cereyan eden olayları algılayıp bunların men e'ini, neden ve nâsıllı ını bilmesine yardım etmekte²⁰ bu yakla ım da insanın gündelik ya amının ayrılmaz parçası olan do a olaylarının de erlendirilmesine ık tutabilmektedir.

nsan, do rudan gö ün altında, evrenin ekseninde yer alabilmek için uygun konumları ve i gal etmesi gereken yeri, kurnazlı ı sayesinde ö renebilece ine ve en fazla zekaya, en güçlü kaslara ve en uzun ömre sahip olanın da ilahili e en yakın olabilece ine inandı ı için²¹ do a olaylarının da dahil oldu u pek çok

¹⁶ Katip Çelebi, Ke fû'z Zunûn, Çev: Rü tü Balcı, Tarih Vakfı Yurt Yay., C.1, st., 2007, s. 79

¹⁷ Bilge Seyido lu, Mitoloji Üzerine Ara tırmalar, Dergah Yay., st., 2005, s.9,11

¹⁸ M. Bilgin Saydam, Deli Dumrul'un Bilinci, MetisYay., st., 1997, s.47

¹⁹ Kemal Abdullah, Gizli Dede Korkut, Ötüken Yay., st., 1997, s. 44-45

²⁰ inâsi Gündüz, Mitoloji ile nanç Arasında, Etüt Yay., st., 1998, s. 26,27

²¹ Jean-Paul Roux, Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar, Kabalcı Yay., st., 2005, s. 59

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

tabi hareketlilik kar ısındaki duru unu belirlerken kutsaldan da asla uzak kalamamı tır veya kalmak istememi tir.

Türk edebiyatı içerisinde de onlarca türü ile varolan fal nev'inden türlerin bir örne i olan melhemlerin de genel itibariyle Ortado u kökenli olması, dikkatimizi bu bölgenin inanç kültürlerinden uzak bırakmamalıdır. nsan diliyle insana özgü yöntemlerle metafizik olanı, bilinmeyeni anlama çabasının bir ürünü olan mitos, tanrıların dünyasını insanların dünyasına indirger ya da insanlar için bir ey olmasını sa lar. Bu anlamı itibariyle pek çok inanç kültürünün özümsemi i Ortado u dinsel geleneklerinin oldukça zengin bir mitolojik söyleme sahip oldukları söylenebilir²²ki bu mitolojik söylencelerin melhemenin de dahil oldu u fal içerikli türlerin ortaya çıkı nda ve korunmu lu unda çok derin tesirleri oldu u tekrar ifade edilebilir.

Halk meteoroloji ekseninde de erlendirece imiz melheme örne imize geçmeden önce, meteoroloji ve halk meteorolojisi kavramlarına da de inmemiz yerinde olacaktır. Yukarıda ifade edildi i üzere, meteoroloji; atmosferde meydana gelen sıcaklık, rüzgar, nem, ya ı ve buharla ma gibi pek çok hareketlili i ve bunlarla ilgili geli im ve de i imi konu edinen bir bilim dalıdır. "Meteoroloji. (Yun.s.) 1. Atmosfer, hava olaylarını konu edinen fizik dalı, cevvi-hava. 2. iklim ve hava durumu gözlemi, rasadat-ı havaiye."²³ nsanlar, tanımı yapılmı olan meteoroloji ilminin varlı ndan çok önce, hava olaylarını geleneksel yöntemlerle tahmin etme iste ine hep sahip olmu lardır. Ça lar boyu, tarım, hayvancılık, denizcilikle vb. u ra an insanlar, do a kar ısındaki teknik yetersizliklerinin zayıflıklarının ve çaresizliklerinin giderilebilmesi adına gök cisimlerine, hayvanların hareketlerine, bitkilerin durumlarına ve di er insanların davranı larına bakarak bir kısım küçük çaplı iklimsel kanaatlere ula mı lardır ki bu kanaat ve de erlendirmelerin genel adı da halk meteorolojisidir.²⁴ Bu açıklamalar ı ı nda, halk meteorolojisi, herhangi bir yöre insanının temelde kültürel miras olarak edindi i do al olgularla, toplumsal kurumlar ve olgular arasındaki uzun süreli deneyimlere dayalı ili kilerin kuruldu u dinsel, tarihsel,töresel,e itsel, inançsal,hukuksal,tarımsal,siyasal,ekonomik ba ın anımsama ve

²² Cengiz Batuk, Tarihın Sonunu Beklemek, z Yay., st., 2003, s.14

²³ D. Mehmet Do an, Büyük Türkçe Sözlük, Pınar Yay., st., 2005, s.894

²⁴ "Erman Artun, Türk Halkbilimi, Kitabevi Yay., st., 2005, s. 186

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

anımsatma görevini üstlenmiş olan zaman-hayat ikilisinin bir dizgesi olarak tanımlanabilir.²⁵

Bilindiği üzere, halk takvimleri ve bu takvimleri ekillendiren halk meteorolojisi, esas itibarıyla var oldukları doğal ve kültürel ortamın ürünüdürler. Yerel takvimlerdeki zamanı noktalama ya da bölümlenmeler, bazen düzenli bir biçimde yinelenen doğal olaylarına bağlı olurken, bazen de dinsel törenler, toplumsal ortamı etkileyen diğer toplumlarla ilişkiler, topluma getirilen bir yenilik, saygın bir kişinin ölümü gibi bir olaya bağlı olarak da belirmektedir. Halk takvimlerinin oluşumunda yer alan temel öğelerden pek çoğunu üretim türü ve buna bağlı olan toplumsal yapının kimi unsurları, kimi kurumları olarak sayabiliriz. Toplumsal yapıyı belirleyen ekonomik yapı, toplumda ayrılmış üretim ögesi çevresinde kümelenen uygulamalar, bunlarla ilgili olgular ve inanç sistemi halk takvimlerinin ve meteorolojisinin iskeletini kurar.²⁶

Geleceğin tayini adına uygulama alanı bulmuş olan tabiat olaylarını araç haline getiren bahsi geçen yaklaşımlar arasında, genel bir ifadeyle ay veya güne tutulması, yeni ay görünmesi, yıldız kayması, iddetli yağmur veya dolu yağması ya da rüzgar esmesi, gökkuşakları, imlek, yıldırım ve deprem gibi bir takım tabiat olaylarından hareketle gelecekte haber vermeyi amaç edinmiş melhemelerdir.²⁷

Melhemelerin dünden bugüne en masum görüntüleri olarak adlandırılacak halk meteorolojisine ve halk takvimine ilişkin ülkemizin muhtelif yerlerinden derlenmiş bazı örnekleri sıralamayı, tarım ve hayvancılık üretim tarzını benimsemiş insanların iklim bilgisine ilişkin yaklaşımlarının sürekliliğini ortaya koymak adına faydalı görüyoruz.

“Yüksek dağların tepesine koyu bulutlar çöktüğü zaman yağış beklenir

Serçeler toplu durursa, kar yağacak demektir.

Ayın önü duluklu olursa ve kaba yel eserse yağ

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

Havanın sıklet oldu u zaman, insanların sallana sallana gezmeleri durumunda kuraklık ve ya ı sızlık beklenir.

Koç katımında, koç ilk olarak sürüdeki siyah koyunla çiftle irse ya ı az olacak demektir.²⁸

“Ayın etrafında halka ekinde kırmızı, sarı, gri renkle karı ık daireler görülürse, yazın kurak geçece i, kı ın bol ya ı lı olaca ı tahmin edilir.

Ay sarı renkliyse hava ya murlu, kırmızı renkliyse hava rüzgârlı, donuk renkliyse hava bozuk, tam ise havanın iyi olaca ı tahmin edilir.

Güne bulutların arasından geç yükselirse, hava iyi olur.

Güne in batı yeri kızıl olursa, ertesi gün hava iyi olur.

Hava gece yıldızlı olursa, sabah hava iyi olur,

Hava gece yıldızsız, bulutlu ve gündüz sıcaksa, ertesi gün hava ya ı lı olur. Yıldızlar parlaklı ını kaybederse, don beklenir.

Yıldızlar fazla ık verirse, ya mur ya ar.

Bulutların kenarları belli de ilse, hava düzelir.

Bulutların kenarları saçaklı ise, kuvvetli rüzgar beklenir.

Bulutlar rüzgar do rultusunda yükselirse, rüzgarın sürmesi beklenir.

Ö le vakti bulut görülürse, gece ya mur beklenir.

Siyah beyaz bulutlar birbirine karı ırsa, dolu fırtına beklenir.

Güne renkli bulutlar ya mur getirir,

Gökku a ı ayın etrafında görünürse, lodos ve ya mur beklenir.

Gökku a ı kırmızı renkli ve parlak olursa, rüzgar ve fırtına beklenir.

Ik ve sonbaharda rüzgar ak am üstü hafif eserse, sis olur.

Hava çok açıksa, ya mur beklenir doludan sonra, sıcaklık azalır.”²⁹

Ay, hilâl ekinde iken uçları yukarıya do ru ise, o ay kurak gider, ya mur ya maz.

Uçları a a ıya do ru ise, o ay ya ı lı gider.

Hava açık fakat yıldızların rengi soluk ise, birkaç gün içinde ya mur ya ar.

Gökyüzünde yıldızlar çok ve parlak olursa, kıra ı dü er.

A ustos ayı ne kadar sıcak olursa, ocak ayı da o kadar so uk olur.

Temmuzda ne kadar sıcak olursa, ubatta da o kadar so uk olur.³⁰

Mihrican-Bostan Bozan: Ikgüz ile ortagüz arasında (14 Eylül-14 Ekim) görülen fırtınadır. Ülker yeli gibi, çok so uk eser ve bütün

²⁸ <http://www.nevsehirkulturizm.gov.tr/>

²⁹ Erman Artun, Türk Halkbilimi, Kitabevi Yay., st., 2005, s. 187

³⁰ <http://www.balikesirkurse.com/>

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

mahsulleri mahveder. Mihrican de en patates pürü, salatalık, kabak gibi bostan mahsulleri yanar, kapkara olur.³¹

Türk topluluklarının slâm medeniyeti kültür dairesi içerisine girmeden çok önceleri kullanmaya başladıkları On ki Hayvanlı Takvim, bazı Türk ubeleri arasında Ortaça 'ın son zamanlarına kadar kullanılıp durmu tur ki, bu takvim içindekiler itibariyle halk meteorolojisinin ve do al olarak da melheme nev'inden türlerin ilk numuneleri olma adına kayda de erdir. Mesela; Sıçgan yılı: Karı ıklık, karga alık ve kan dökme çok olur. U rılar (hırsızlar), yol kesiciler ço alır, halk yerdeki böceklerden zarar görür, bazı yerlerde rahatlık ve huzur olur; valilere ve divan ehline noksanlık ve ziyân yüz gösterir. Bu yılda ya mur orta halli olur.³²

Ali Rıza Yalman'ın özellikle Akdeniz Bölgesi'ni mesken tutmu Türkmen a iretleri arasından derledi i bazı veriler de konumuz açısından ilgiye de erdir. "Genel olarak ziraat i lerinde halkın bir kısım efsaneli inançları vardır. Ay ı ı nda tohum ekilmez, a aç a ilanmaz, ba budanmaz. E er bu zamanlarda tohum ekilecek, a aç a ilanacak ve ba budanacak olursa, mutlaka bunların meyvelerinin zayıf ve çürük olaca ı inancı hakimdir."³³ Rıza Yeti en'in ise halk meteorolojisinin bir di er açılımını kar ılayan halk takvimine ili kin derlemelerinde yine melheme türünde oldu u gibi gelece e ili kin bazı saptamalara rastlamaktayız, yalnız melhemelerde atmosfer olaylarının ve günlerin, burada ise sadece günlerin esas alındı mı da ifade etmek gerekmektedir. öyle ki; eski halk inanı a göre, pazar, pazartesi, çar amba ve cumartesi günleri normal günlerdir. Salı günü iyi sayılmaz. O gün i e ba layanların i i sallantıda kalır, i bir türlü bitmez, her an bir kötü hal olabilir.³⁴

Tabiatta meydana gelen bir kısım döngüsel olaydan hareketle, oldukça masum, küçük, tarım ve hayvancılık merkezli kehanetleri içeren halk meteorolojisi numunelerinin etki ve ilgi alanını geni letmi iddialı örnekleri olan melhemeler, yukarıda bahsi geçen bazı do a hareketleri ekseninde gelece e dair genelde felaket haberleri içeren menfi ve az da olsa olumlu kehanetleri içeren eserlerin genel adıdır.

³¹ <http://www.sivaskulturturizm.gov.tr/>

³² Osman Turan, On ki Hayvanlı Türk Takvimi, Dil ve Tarih –Co rafya Fakültesi Yayınlarından Tarih Serisi: No: 3, Cumhuriyet Matbaası, st., 1941, s.91

³³ Ali Rıza Yalman, Cenupta Türkmen Oymakları II, Kültür Bakanlığı ı Yay., Ank., 1977,s.110

³⁴ Rıza Yeti en, Sayılı Günler ve namı lar, Türk Folklor Ara tırmaları, Aralık1965, S.197, s.3948

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

Terim anlamı bakımından batı literatüründeki ArmegeDon'a giden sürecin karılıklı olarak ifade edilebilecek olan melheme, "melhame (a.i.c: melâkim): kanlı sava ,melhame-i kübrâ: büyük kanlı sava ,melhame-i emsiye: (Güne in kanlı sava ı): Yazıcı lu Selâhattin'in 1408'de Farsça'dan Türkçe'ye çevirdi i meteorolojiye dair bir mesnevi"³⁵ "Melheme: büyük muharebe: Kosova melheme-i kübrası"³⁶ " melhame. (a.i.) Çok kan dökülen büyük harb, kanlı sava : Sakarya melhame-i kübrası"³⁷ "Gelecekte ortaya çıkacak sosyal karga a, iç sava gibi önemli olaylar ve kıyamet alametlerine dair haberlerle bunlara ilikin literatürü ifade eden terim. A ır zayıf ve bozgunla neticelenen sava ve fitne anında çıkan büyük karıklık, bu olayların gerçekle tii yer" manalarına gelmektedir.

Mehleme, mülhime, mülheme, melhame, melheme olarak adlandırılan eserlerin Süryani kaynaklarından Arapça'ya Arapça'dan Farsça'ya ve oradan da Türkçe'ye çevrilmi oldu u görülmektedir. Türkçe'deki melhemelerin ço u ise XII. yüzyılın ikinci yarısında Selçuklu sarayında müneccimlik yapan Ebu Hübeys'in "Usulü'l Melahim" adını ta ıyan Farsça eserine dayanmaktadır. Melheme türündeki eserlerde, bu eserlerin Danyal peygamberden kaldı nını Hermes, Büzürc, Mihr, ve Vaki gibi bazı filozoflarca tecrübe edildi ini ve nihayet Cafer Sadık tarafından "muhtasar" kılındı ı belirtmektedir ki Türk edebiyatındaki bilinen ilk mehleme çevirisi Yazıcı Selahaddin'e, di eri me hur mehleme mütercimi Cevri brahim Çelebi'ye ait olan manzum melhemedir.³⁸ Latin alfabesine aktarmı oldu umuz bahsi geçen melheme örne i, türün içindekiler itibariyle niteliklerini sergilemek ve yapaca ımız de erlendirmeleri ekillendirmek üzere a a ıda verilmi tir.

Mâh-ı Mart: Bu ayın yigirminci günü nahsdır. Eger bu ayda kûsûf-ı ems vâki' olursa, ya mur ferâvân olub saire-i fevâkih bi-nihâye ola ve am tarafında bir kimsene zuhûr idüb yine an-karîb helâk ola. Eger tutuldukda rengi kızıla mâ'il olursa kaht vaki' ola. Ve eger husûf-ı kamer vaki' olursa yine kaht vaki' ola ve çekirge peyda olup fiat-i (?) meyve i'lâ' ola. Mısır ikliminde ya mur ya mıya. Ve eger siyâha mâ'il olursa ba a afet irüb üzüm bitmeye. Eger beyâza mâ'il olursa bârân kesir olub, cümle fevâkih bol ola. Eger gün a lansa

³⁵ Ferit Develio lu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ak Yay., Ank., 1998, s. 609

³⁶ emsettin Sami, Kâmûs-i Türkî, Ça rı Yay., st., 1996, s.1401

³⁷ D. Mehmet Do an, Büyük Türkçe Sözlük, Pınar Yay., st., 2005, s.882

³⁸ Bkz., eref Boyraz "Türk Halk Biliminin Yazılı Kaynakları Olarak Melhemeler, Yayınlanmı Doktora Çalı ması, Ankara, s.336-338

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

ya mur ferâvan ola ve bârân ziyâde olub, hâ erât vâki' olub ziyâde 'alâmetler zâhir ola. Eger ay a lansa bârân ziyâde olub, sular ferâvân ola. Ve padi âhlar azl ideler nâs rahatta olalar. Eger kuyruklu yıldız to arsa bir padi âh fevt ola. Bi nihâye cidâl vâki' olub ve ma rık tarafındaki birinci memleket harâb ve havâricler zuhûr idüb, iklimleri harâb idüb, amma yıl âhırında bir padi âh adl idüb nâs rahatta olalar. Eger ma rık tarafında ele im sa ma (st.a: alâ'im-i semâ) vâki' olursa iki padi âh cidâl iderler. Eger ma ribde vâki' olursa (galebe-yi ?) kaht olub (yz: olurub) fevt-i nisâ vâki' ola. Eger ma rık tarafında asman kızarsa ya mur ferâvan olub nâs rahâtda olalar. Eger ma rib tarafında kızarsa, kar ziyâde dü üb ita ziyâde ola. Eger asmanda bir acayib nesne görünse ziyâde vebâ olub, ucuzluklar ola. Eger gök gürlöse sa lık olub bolluk ola. Eger yıldırım vaki olursa, fetretler olub gam ziyade ola. Eger duhân vâki' olursa rahatlık olub galle ve giyâh bol ola. Eger tolu ya arsa padi âhlar aralarında husumetler olub halk peri an olalar. Eger pusuşik vâki' olursa rençler ve mârazlar ziyâde ola. Eger katı yellere vaki olursa nisa fevt olub ve fevâki bol ola. Eger zemin deprense hilâf haberler âyi' olub ve Mısır begi helâk olub ve ziyâde fetret ve kıtâl vâki' ola ve hayvânata âfet gele. Hastalıklar olub el-ahirü'l-emr hayr ola ve cümle ne'am ferevân ola. Fe-ammâ kâfiristana kızılık ola ve eger gice vâki' olursa padi ahlar aralarında cidâl vâki' olub fitneler peyda ola ve bârân ziyâde olub nâs melâl taru ola. Allahu a'lem bi's-sevâb.

Mâh-ı nisân: Eger bu ayda küsûf ems vâki' olursa bir padi âh helâk ola. Ve emrâz dahı ziyâde ola. Dahı e câr helâk ola ve nâsda helâk vâki' ola. Eger kızıla mâil olursa veba olub, meyve dahi kalîl ola ve sakat vâki' ola bal ve galle kalîl ola. Ve bir kimsene peydâ olub kıtâl vâki' ola ve ziyâde acem kızılık ola. Eger husûf-ı kamer vâki' olursa ya ıllar helâk olub fitenler peyda ola. Fevâkih kem ola. Eger husûf-ı ems vâki' olursa hastalıklar vâki' olub veba ola ve hevâcir (?) zuhûr idüb cidâl vâki' ola. Eger gün a ıllansa, rençler vâki' olub am ilinde bir ulu kimsene fevt ola ve nâs hüremtsiz olalar. Eger ay a ıllansa ırmaklar ziyâde olub, kuyular tola ve padi âhlar adl idüb galle ola. Eger kuyruklu yıldız vâki' olursa begler havfdâ olub ve bir padi ah zuhûr idüb, amma veba olub kızılık ola. Eger ma rikde ele im sa ma görünse fitneler peyda olub cenk ve cidâl ola ve dahi nâs peri ân olalar ve kı ziyâde ola. Eger ma ribde görünse marâzlar ola ve kar ziyâde ola. Eger me rik tarafında im ek görünse kı kati' ola. Eger ma rib tarafından görünse, cidâl vâki' ola. Eger asmanda görünse Acem diyarında kızılık ola. Eger havada bir acayip nesne görünse baran kesir olub sular ziyâde ola. Gök gürlöse, meyveler çok hûb ola. Padi âh adl idüb mahsûlât bol ola. Yıldırım vâki' olursa,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

emrâz ziyâde olub fevâkih dahi bol ola. Gökden ate dü erse meyveler ve hayvanât helâk ola. Ve dahi ta'un vaki ola. Eger katı gubâr vaki olursa biraz kimseler isyân idüb bir padi âhi helâk ideler. Eger pusarik vâki' olursa, veba olub dahi kızılık ola. Eger katı yeller vâki' olursa baran kesir olub meyveler çürüye, veba olub kızlar helâk olalar ve bir dü mân zuhûr idüb stanbul'a kadem basa. Eger zemin deprense bir ulu kimse fevt ola ve acizlikler ola. Hava ebrulu olub barân ziyâde ola ve Rum il[inde] gayet emrâz ziyâde ola ve irkek aruk ve koyun bi-nihaye ola ve padi âh cidâl eyleye ve mevt müfâcat ola. Eger gice ile deprense enva-ı hayvânât helâk olalar ve bir padi ah katl olunub nâs efgân üzre olalar ve am ziyade bolluk ola Allahu a'lem.

Mah-ı Mayıs: Bu ay otuz bir gündür. Eger bu ayda küsûf ems vâki' olursa acayipler peyda olub meyveler kalil ve a açları alil olub ve fetretler olub vilâyetler harâb ola. Eger kızıla mail olursa cidâl olub bir padi âh helâk ola. Eger husûf kamer vâki' olursa veba olub kaht vâki' ola. Ve ammâ barân ziyâde olub meyveler bol ola. Ve tacirler ziyana irüb, ahvâl-ı vilâyet dîger-gün ola. Eger siyaha mâil olursa avretler fevt olub dahi hayvanât helâk olalar. Ve meyveler kalil ola. Eger gün a ıllansa ürur ve bi'datlar peyda olub u rı ve harami ziyâde ola. Ve yıl ahırı hub ola, galle firâvân ola. Eger ay a ıllansa ziyâde cidâl olub kan döküle ve galle bol ola. Ve hastalıklar ziyâde ola. Eger kuyruklu yıldız to arsa Rum vilâyeti talka ola. Ama mahsûl bol ola ve veba ola. Eger ele im sa ma ma rıkda görünse bir padi âh adl idüb cümle fevâkih bol ola. Ve eger ma rıkda görünse barân kesir olub nebatât bol ola. Bu ayın iptidalarında ra'd vâki' olursa barân kesir olub sular ziyâde ola. Ve emrâz ziyâde olub nâsa zahmet vire ve galle bol ola. Ay ahırında vâki' olursa cümle ni'metler bol ola ve halk âd olalar. Eger gökden ate ya arsa terletme vaki ola galle bol ola. Katı ya mur vâki' olursa padi âhlar zulm idüp reâya melûl olalar. Ve dahi veba olub galle ve giyah kem ola. Eger tolu ya arsa padi âhlar aralarında husûmetler vâki' olub le ger cem' idüb âhirü'l-emr sipah helâk olalar ve dahi hayvanât helâk ola. Eger kızıl gubâr görünse baran kalil olub kaht vâki' ola. Eger gubâr gayet ile ziyâde olursa sular kalil olub dahi pınarlar so ula, az ola. Fe-amma nâs rahatta olalar. Eger pusarik vâki' olursa meyveye afet irüb helâk olalar. Ve dahi ulular birbirleriyle cidâl idüb nice kimseler ba dan çıka ve dahi bir ulu kimse fevt ola. Fe-amma mahsûl ziyâde ola. Eger katı yeller vâki' olursa ısıtmalar peyda ola. Eger gök gürlense ita ziyâde ola ve dahi mevt müfâcat bol ola. Eger zemin deprense nâs aralarında cidâl vâki' olub ziyâde kanlar döküle. Ahirü'l-emr ma rık ahı ma rık tarafında kıtâl ide ve nisa ta'ifesi fevt ola. Ve dahi bir vilâyet harâb ola. Padi âh helâk ola ve sakatlar vâki' ola. Allahu a'lem.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

Mah-ı Hazirân: Bu ayda küsûf ems vâki' olursa, ziyâde fetretler olub bir padi âh fevt ola. Eger hüsûf kamer vâki' olursa, urgular ve harâmiler peydâ olub dahi istemeler ziyâde ola ve gayet ile i ler olub mahsûle âfet iri e ve padi âhlar zulm ider ve ziyâde yeller esüb hilâfeciler âyi' olub fitneler peyda ve dahi babil diyârı sel ve çekirge olub harâb ide. Eger gün a lansa, kaht vâki' ve dahi kostantiniye ve diyâr-ı acem kızılık ola. Fe-emmâ yıl ahırında ra'nâ olub cümle ne'am ferâvân ola. Eger ay a lansa mahsûl vesâ'ir fevâkih ziyâde ola ve barân dahi kesir olub padi âhlar adl ideler ve sular dahi bol ola. Eger me rik tarafında kuyruklu yıldız do arsa kızılık ola. Ve eger magrib tarafında görünse yavuz adamlar peyda olub amma mahsûl ziyâde ola. Eger gökden ate dökülse nâsa darlık hâsıl ola. Eger ziyâde büyük yıldız dü erse bir ulu kimse fevt ola. Eger me rik tarafında elegim sa ma zuhûr iderse bir padi âh vilâyetin harâb ide ve hayvanât helâk olub ve mahsûl vesâi'r favâki bol olub bir ulu kimse helâk ola. Eger yıldırım vâki' olursa, me rik canibinde veba ola. Ve dahi mefâcât vâki' ola. Eger asman kızarsa fitne ve fesâd bol ola. Eger asmanda bir acayip nesne görünse kızılık ola. Eger havada canâvar gibi bir nesne görünse iki padi âh arasında cidâl olup fetret ola âhır-ül-emr bir tarafı helâk ola. Ve dahi meyve kalil olub nâs gaygulu olalar. Eger gök gürlense veba ziyâde ola. Ve fitneler peydâ olub begler helâk olalar yel gayet ra'nâ ola. Ve dahi ucuzluk ola ve deryada nice kimseler helâk olalar. Eger yıldırım vâki' olursa barân kâlil olub sular eksile ve kamu ekin ve hayvanât az ola ve fitneler peyda olub yıl menfaatsiz ola. Ve hilâfeciler âyi' ola. Nâs aralarında elem ve ıztıraclar peyda ola. Eger zemin deprense meyve vesâi'r hayvanât ziyâde ola.ve dahi muhâlif rüzgarlar esüb nisâ tâ'ifesi fevt ve ziyâde ya murlar ya ub bir ulu kimsene fevt ola. Eger ziyâde deprense gayet kızılık olub haynanât helâk ola ve ehr-i kostantiniyede emrâzlar olub bo az a rısı ziyâde ola. Eger gice ile vâki' olursa bir muazzam ehir harâb ola. Allah'ul Alem.

Mah-ı Temmuz: Bu ayda eger gün tutulsa cümle fevâkih kalil olub ve tâgun ziyade ola ve nice kimseler helâk ola. Diyâr-ı arabda çekirge peyda olub nâsa hâlel vire. Eger ay tutulsa ırmaklarda balık az ola ve sular bol ve mahsûl ferâvâne ola. Eger ay a lansa talgalar ola ve hastalıklar ziyâde ola. Ve dahi havalar bulut olub barân kesir olub galle ferâvân ola. Ve meyveler kem ola. Eger kuyruklu yıldız to arsa yıl yanlı olub ugrılar ve harâmiler ziyâde ve ısıtma kesir ola. Eger yıldız dü er padi âhlar aralarında husûmetler olub ziyâde cidâl ola. Eger elegim sagma ark tarafında zuhur iderse cümle mâ'kulât bol ola. Ve nâs rahatta olalar. Ve dahi ma ribde ah-ı Mısır sultâniyle bu def'a cidâl idüb ahır-ül-emr Mısır sultanı bozulub firâr eyleye ol diyârı. Bir seneden sonra yine diyâr-ı Mısır ho hal ola. Ve

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

nesne ucuz ola. Ve deprendüğü diyarın hâkimi hâ'in olub cidâl ide amma fırsat padi âhın ola. Allah'ul Alem.

Mah-ı Eylül: Bu ayda eger küsûf ems vâki' olursa bir ulu kimsene helâk olub, fitne ve fesâd vâki' ola ve ya mur kalil ola ve me rik ilinde le ker olub ziyâde kan döküle. Eger hüsûf kamer vâki' olursa bârân kalil olub sular az ola ve padi âhlar adl idüb ve mahsûl ferâvâna ola fe-emma yâvuz ademiler peyda olub nice fitneler ve fesâdlar ideler ve dahi çekirge zayîde ola. Eger ay a lansa deryada nice kimseler helâk olub ve mahsûl kem ola ve eger me rik tarafında kuyruklu yıldız zuhûr iderse cidâl vâki' ola. Padi âh galib ola. Ve eger me rik tarafında elegim sagma görünse me rik padi ahı cidâl idüb gazâlar ideler ve eger me rik tarafında im ek görünse nâs aralarında velvele olub çok ademler helâk olalar ve eger ma ribde görünse fa'ideler ya ub nâs ferâh üzre olalar ve eger asman kızarsa kaht olub ve cidâl olub kan döküle eger asmanda bir acayib nesne görünse bir ulu kimsene helâk ola ama ziyâde bolluk ola. Ve ita ola. Ve rum ilinde asker cem' olub ehr-i kostantiniyede ve am vilâyetinde ziyâde kıtâl ola ve eger gök gürlense galle kalil olub nâs gussalu olalar ve eger yıldırım vâki' olursa le ker cem' olub kıtâl olub kan döküle ve bârân ziyâde vâki' ola ve mahsûl ferâvâna ola. Eger gökden ate dü erse ziyâde bolluk ola ve eger tolu ya arsa hastalıklar ziyâde olub ve bir padi âh helâk ola ve mahsûl ferâvân ola. Eger kızıl gubâr vâki' olursa bârân kalil olub sular so ula ve dahi hayvanât helâk ola. Eger gubâr ziyâde vâki' olursa bârân kalil olub kı kati' ola ve eger tuman vâki' olursa zahmetler ve mihnetler ziyâde ola. Eger kati' rüzgârlar vâki' olursa ulu begler helâk olalar. Ve eger zemin deprende ziyâde mihnet vâki' ola ve hastalıklar olub bir ulu kimesne helâk ola. Eger gice deprende bârân ziyâde olub meyveler vesâir' e yâ bol ola ve nice vilâyetlere kullar ve karavâ lar firâr ideler. Allah'ul Alem.

Mah-ı teşrin evvel: Eger bu ayda gün tutulsa padi âhın dü manı helâk olap mahsûle zarâr eyleyeler ve kı kati' ola eger ay tutulsa dü manlar hak fizân (?) ve davar helâk ola ve bârân ziyâde olub uyuzlar ve çibanlar peyda ola. Eger ems a lansa tacirlere me akkat tarı ola ve eger ay a lansa fitneler ve ugrılar ziyâde olub nâs gaygulu ola fe-emma ya mur ziyâde olub galle bol ola. Eger çalkanur görünse mihnetler ve rençler ve belâlar ziyâde ola ve kaht vâki' ola. Eger bir ucu yukarı görünse mahsûl bol olub yıl iyi ola. Eger kuyruklu yıldız to arsa cidâl olub begler helâk olalar. Fe-emma nâs rahatta ola. Eger yıldız dökülse kıtal olub kan döküle ve kangı tarafta ziyâde dökülürse ol tarafta melâl ziyâde ola. Eger elegim sagma arkda vâki' olursa fitneler ziyâde ola ve kostantiniyede ulu kimsene fevt ola. Eger magribde görünse padi âhlar adl idüb nâs rahatta olalar. Eger im ek ark tarafında vâki' olursa hastalıklar ziyâde olub ve

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

kısrak helâk ola ve eger magribde vâki' olursa kiçiler büyüklerinden havf idüb nâs birbirlerine yaramaz olalar ah-ı magrib helâk ola. Eger asmanda cenâvâr gibi bir nesne görünse padi âhlardan elemeler çekile. Eger asman görünse bir mu'teber kimsene im ir ile helâk ola ve bir padi âh helâk ola ve mahsûl ziyâde ola yıldırım vâki' olursa ugrılar ve harâmiler ziyâde olub halk peri ân olalar. Ve bârân kalil olub cümle nebâtât kalil ola. Me rikde le ker cem' olub magrib tarafına hucüm ideler ve nâs rahatta olalar. Eger gökden ate dü erse hastalıklar olub mevt ziyâde ola. Ve kıt'a-ı tarik ziyâde ola. Eger kati' ya murlar vâki' olursa sular ziyâde olub balık ferâvân ola ve hamile hatunlar zahmet çekmeyeler ve bâzirgânlar fa'ide ideler. Eger tolu ya arsa babil ilinde le ker cem' olub kıtâl vâki' olub ba'de ma hûr olalar. Eger toz vâki' olursa cidâl vâki' olub bir ulu kimesne helâk ola. Kati rüzgârlar vâki' olursa bir ulu kimse fevt ola. Eger zemin deprense cümle fevâkih bol olub vesâir hayvanât hûb olalar ve ahırlık ola ve kı ziyâde ola. Bir ulu kimesne fevt olub nâs melâl arz ola. Eger gice ile deprense ziyâde kızılık ola ve ziyâde fetret olub hayvanât helâk ola ve babil padi âhı mısır ahlarıyla cidâl idüb ol iki iklimde ziyâde kıtâl vâki' ola. Allah'ul Alem.

Mah-ı Teşrin Sani: Bu ayda küsûf ems vâki' olursa erir rençler ve mihnetler peyda ola fe-emma yıl gayetle ra'nâ olub lakin ugrı ve harâmi ziyâde ola. Eger hüsûf kamer vâki' olursa belâlar ve gınâlar olub ve çekirge peyda olub ve arab kabilesinde ihtilâl vâki' ola. Me rik tarafında bir ulu kimsene peyda olub nice harâblıklar idüb ba'de helâk ideler. Eger gün a lansa kı katı olub padi âh zülm ide ve bezirgânlar fa'ide ideler. Fe-emma ganim nihâyetle ra'nâ ola. Eger ay a lansa babil ehrinde cidâl olub fitne ve fesâd zâhir ola. Fe-emma galle gayetle ra'nâ ola. Eger kuyruklyıldız to arsa padi âhlar kuvvet bilüb fikâralar zahmette olalar. Eger elegim sagma zuhûr iderse bârân ziyâde olub ve itâ dahi ziyâde ola. Eger magrip tarafında vâki' olursa yine bârân kesir olub havflar ve hatırlar ola. Eger im ek me rik tarafında görünse üç sene havf ve ha iyet olub yırtıcı canâvarlar hareket ide ve kabile-i arabda fitne fesâd ola. Eger asmanda canâvar gibi bir nesne görünse padi âhlar aralarında ihtilâl vâki' ola ve meyve helâk ola. Eger bu ayın onuncu gününde gök gürlense emrâz ve eskâm ziyâde vâki' ola. Eger yıldırım vâki' olursa me rikde le ker cem' olub magrib tarafında cidâl ideler ve mahsûl ziyâde ola. Eger gökden ate dü erse hastalıklar vâki' olub nâs melûl olalar. Eger ziyâde ya murlar vâki' ugrılar ve harâmiler necât bulmayub helâk olalar. Eger tolu ya arsa mısır ziyâde kızılık ola. Eger kızıl gubâr vâki' olursa mevt ve mefâcât ziyâde ola. Sular kalil ola. Fe-emma meyveler kesir ola. Eger pusarık vâki' olursa cümle fevâki vesâ'ir hayvânât bol olub nâs rahatta olalar. Eger kati' rüzgâr vâki' olursa ekâbirler helâk olalar husûsen

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

kadılar fevt olalar. Eger zemin gürlöse mahsûl vesâir fevâkih ve giyâh ferâvâne ola. Fe-emma meyveler helâk olalar ve deryada nice gemiler helâk ola. Eger zemin deprense bir padi âh asker cem' idüb nice vilâyetler harâb olub bir kimesne ana mukâbil olmıyalar ve eger gice vâki' olursa gâliz yeller esüb gayet kı ziyâde ola demi ler. Allah'ul Alem.

Mah-ı Kânun-i Evvel: Bu ayda küsûf ems vâki' olursa kar ziyâde ya ub kı kati' ola vesâir ve û ve ve tûyûr ziyâde ola ve ma ribde cidâl vâki' olub arab begleri helâk ola. Eger hüsûf kamer vâki' olursa begler helâk olalar. Fe-emma mahsûl kesir olub nâs rahatta olalar kar ve bârân ziyâde olub amma hayvânât helâk olalar. Galle ve giyâh bol olub ve itâ ziyâde olub koyun kırıla ve zeytun ziyâde ola. Eger gün a lansa kı hafif olub bârân ziyâde ola. Eger ay a lansa kı katı' olub mahsûl ferâvân ola. Eger mâh çalkanur görünse cümle ne'am ferâvân ola. Eger kuyruklyıldız to arsa meyveler ziyâde olub ve horasan ahı le ker cem' idib bi nihâye cidâl ola ve bi nihâye nâs helâk olalar. Eger yıldız dü erse kaht olub hayvânât helâk olalar. Eger ma ribde elegim sagma görünse fitne peyda olub kıtâl ola vebâ ola ve eger me rikde görünse yine kezâlik. Eger im ek vâki' olursa bârân ziyâde olub galle bol ola. Eger ma ribde vâki' olursa hayvânât helâk ola ve padi âhlar aralarında husûmetler vâki' olub nice kimesneler helâk ola. Eger asmân kızarsa biraz cidâl ola ve galle ve nemâ ziyade ola. Eger asmânda bir acayib nesne görünse arpa ve bu day ziyâde ola ve me rik tarafında bir kimesne zuhûr idüb diyar-ı amda nice vilâyetler harâb idüb ala. Eger canavar gibi görünse padi âh ziyâde zulm ide ve cidâl vâki' olub nâs ziyâde zahmet çekeler. Eger gök gürlöse padi âhın (?) kavi ola ve bârân kesir olub kı kati' ola ve meyve kem ola. Eger yıldırım vâki' olursa yıl nâ mübârek olub nâs melûl olalar ve dahi bir ulu ahı tutub helâk ideler ve galle ziyâde ola. Eger asmândan ate dü erse ziyâde cidâl olub kan döküle ve bâzirgânlar fa'ide ideler eger kati' ya murlar vâki' olursa rum ilinde bir (?) harâb ola ve padi âhlar adl idüb nâs rahatta olalar. Eger tolu ya arsa hevâcirler zuhûr idüb ziyân ideler. Eger gubâr vâki' olursa yanlı haberler âyi' olub nâs gayguda olalar eger kati' rüzgâr eserse bir ulumuz fevt olalar. Eger zemin deprense hastalıklar olub nice ehirler harâb ola dahı hayvânât helâk ola ve galle ve nemâ ziyâde olalar. Eger gice ile vâki' olursa cümle ni'metler bol ola ve bir ulu sultân helâk ola. Allah'ul Alem

Mah-ı Kânun-ı Sâni: Eger bu ayda küsûf ems vâki' olursa dünli ni'metler ferâvân olub ve ucuzluk ola ve Fârs ahı diyar-ı Rumda bir mu'teber adam tutub hizmet itdüre eger öyleden sonra vâki' olursa ziyade fetret ola ve eger hüsûf kamer vâki' olursa cümle ne'am bol olub ve galle ziyâde ola diyar-ı Irakda cidâl vâki' ola. Eger

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

gün a lansa ekâbirler helâk ola. Meyve a açları kurıya ve hararetler olub ehr-i kostantiniyede cidâl ola. Eger ay a lansa, cümle hayvanât ra'nâ ola ve barân ziyade ola ve sular kesir ola ve kı katı ola ve sakt va'ki ola ve ba da olan imrâz hareket ide. Eger mâh çalkanur görünse hayvânât ra'nâ ola. Eger kuyruklyıldız vâki' olursa padi âhlar adl iderler rum ilinde cidâl ola ve fevt ziyâde ola. Eger yıldız dökülse padi âhlar zulm ideler ve galle bol ola. Ve ma rib canibinde ziyâde cidâl ola. Eger me rik canibinde elegim sagma görünse vebâ ola ve üzüm a acı ve'sâir a açlar helâk olalar ve mahsûl bol ola. Eger ark tarafında im ek görünse fitneler olub ba'de padi âh ahîz idüb helâk ideler. Eger ma ribde görünse nâs rahatta ola. Eger asmânda bir acayib nesne görünse saktlar vâki' ola ve ta un ola ve eger gice görünse kar ziyâde ya ub ahrâklar öle. Hayvana görünse havflar katı kı ola. Ziyâde cidâl olub bir ulu kimesne helâk ola. Bi nihâye halk helâk ola. Eger asmânda görünse fitneler peyda idüb ziyâde kan döküle eger yıldırım vâki' olursa bârân kesir olub sular ziyâde ola ve hastalıklar vâki' ola. Eger gökden ate dü se fitneler peyda olub ziyâde kan döküle katı bârân vâki' olursa ha imnâk adamlar peyda olub ve mahsûl ziyâde ola. Eger tolu ya arsa yıl nâ mübârek olub feemma galle ve nemâ ziyâde ola. Eger tuman vâki' olursa mahsûl bol ola. Eger rüzgârlar vâki' olursa diyâr-ı Rumda kazlık ola feemma meyve kesir ola. Eger zemin deprense hastalıklar olub nâs melûl olalar ve bir padi âh asker cem' idüb ziyâde fetret ola. Eger gice ile olursa bârân ziyâde olub ve cenk cidâl olub kîtâl ola. U rılar ve haramiler ziyâde ola. Allah'ul Alem.

Mah-ı Şubat: Bu ayda küsûf ems vâki' olursa çekirge peyda olub mahsûle zarâr ide. Ve diyâr-ı fârsda bir kimsene zuhûr idüb padi âhı ahîz idüb halk ana tabi' olub ziyâde fesâd ideler. Eger hüsûf kamer vâki' olursa mahsûl bol ola ve bârân ziyâde olub asel bol ola. Eger gün a lansa ba da marâzlar hareket ide. Mahsûl ziyâde ola ve zamansız karlar ya a. Eger ay ay a lansa sular bol olub galle ve nemâ ziyâde ola ve kı hafif ola. Fe-emma ısıtmalar bol ola ve evvel bahâr ra'nâ ola ve nâs rahatta olalar. Eger mâh çalkanur görünse kı katı ola. Eger ucı yukarı görünse cümle hayvânât ziyâde ola. Eger asmânda kuyruklyıldız görünse bir padi ah fevt olub ziyâde cidâl vâki' ola (?) ziyâde olub meyveler helâk ola ve derya hareket idüb nice gemiler helâk ola ve yer deprenüb ay tutulsa eger yıldız dökülse bir muazzam kimsene fevt ola. Ve nâs rahatta ola. Eger me rik tarafında elegim sagma görünse begler hain olalar ve el-fırsat padi âhın ola. Eger me rikde im ek görünse kısıraklar helâk olalar. Eger asmân kızarsa hevâ ebrulu ola. Bârân ziyâde ola eger ma rib-i tarik kızarsa bir padi âh fevt ola. Eger asmânda bir acâyip nesne görünse hamile hârunlar fevt olalar ve bir ulu kimsene fevt ola, imrâz

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

ziyâde ola. Eger hayvân gibi görünse bir ulu beg veya hod bir padi âh fevt ola. Ve bi nihâye kıtâl ola. Eger asmân görünse meyveler hûb ve mahsûl ziyâde ola. Eger yıldırım vâki' olursa bârân kesir olur galle ve nemâ çok ola. Eger asmandan ate dü seferler vâki' ola. Ve u rılar ve harâmiler ziyâde ola ve deryada gemiler helâk ola. Ya murlar vâki' olursa ucuzluklar olub bolluk ola. Eger tolu ya arsa begler helâk olub fe-emma galle ve nemâ ziyâde ola ve eger kati' toz vâki' olursa cidâl ola fe-emma yıl ahırında mübarek ola. Eger pusuarik vâki' olursa ürür olub hayvânât helâk olalar ve mahsûl kesir ola. Eger rüzgârlar vâki' olursa galle kalil ola ve cidâl vâki' ola. Eger zemin deprense kıta ü'l tarik ziyâde ola yıl ahırı mübarek ve ni'metler ferâvâna ola ucuzluklar olub nâs ferâhda olalar çok asker cem' olub nice vilâyetleri harâb ideler ve kı ziyâde katı' ola ve tazeler fevt ola. Allah'ul Alem. Temmet.³⁹

Eserde, güne tutulması, ay tutulması, güne in a arması, ayın a arması, ayın çalkanır ekilde görülmesi, kuyruklu yıldız görülmesi, gökten yıldız dökülmesi, gökte canavarı andırır bir nesnenin görünmesi, yıldırım, im ek, dolu, toz, ya mur, rüzgar ve deprem gibi bir kısım tabiat olayından ve bu olayların yılın hangi ayı içerisinde cereyan etti inden hareketle kehanetlerde bulunuldu u görülmektedir.

Melhemedede yukarıda bahsi geçen tabiat olayları üzerinden yapılan gelece e yönelik kehanetlerde, muhatapları açısından ana hatlarıyla menfi, kısmen ise olumlu bir görüntü sergilendi i görülmektedir. Eserde, fetret, ölüm, afet, kıtlık, zarar, zulüm, husumet, sava , hastalık, bitki ve hayvanların helak olması vb. kehânetler olumsuz, bolluk, huzur, rahatlık, ucuzluk ise olumlu içerikli kehanetlere örnek olarak gösterilebilir. Olumlu ve olumsuz kehânetler arasında görülen oransızlık, melheme türünün bir özelli i ve melheme teriminin açılımı ile do ru orantılı olsa gerektir.

ster olumlu, isterse olumsuz nitelik ta ısın gelece e yönelik haberlerin i lerli inde müellifin sebep-sonuç ili kisini mümkün oldu unca dikkate aldı ı ve eserini düalizm eksenli etrafında ekillendirdi i görülebilmektedir. Örne in; kıtlık, fitne ve zulüm sava la, padi ahın ölmesi fetretle, karga ayla, gökte canavara benzer bir nesnenin görünmesi ise hamile kadınların zarar görmesiyle, tarım ürünlerinde görülen bollu un da ucuzluk ve halkın rahatı ile ili kilendirilmi olması gibi. Yalnız, eserde yer alan tüm kehanetlerin bahsi geçen sebep-sonuç ili kisi ile açıklanmasına da olanak yoktur. Seferlerin ba lamasının artı olarak gökten ate dü mesinin, kırsakların helak olmasında im ek çakmasının, önemli bir ki inin

³⁹ Çorum Hasan Pa a Kütüphanesi no: 3024, 16b-24b Risale-i Mülhime, Müellif: Belli de il

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

ölümünde depremin, tüm hayvanların yok olmasında ve mahsulün kıt olmasında puslu havanın sebep olarak gösterilmesi gibi.

Kehanetlerin çıkı noktasını olu turan benzer tabiat olaylarının aylar açısından sergiledi i sonuçlar itibariyle kimi zaman paralel, kimi zamanda oldukça zıt bir görüntü sergiledi i de ifade edilebilir. Mesela; eserde yıldırımın hastalık, sava , kıtlık, hırsızlık, soygun, huzursuzluk, ölüm gibi menfi sonuçlara i aret etmesinde tek düze bir de erlendirme görülürken, ay a arması olayının kimi ayda sava , hastalık ve fitne gibi olumsuzlu a kimi ayda da rahat ve bollu a i aret etmesi gibi. Yalnız, aynı tabiat olayının sonuçları itibariyle farklı de erlendirilmesinde, her ayın kendine özgü bir nitelik ta ıyor olması gerçe inin etkili oldu u gözden uzak tutulmamı olsa gerektir.

On iki bölüm halinde düzenlenmi olan bu eser, mart ayı ile ba lamaktadır. Müellifin eserini mart ile ba latması Rumi takvimin esas alınması ile ilgili bir durumdur. Bilindi i üzere, hicri takvimin haricinde Osmanlı mparatorlu unda 1678'den sonra maliye ile ilgili i lerde Rumi takvim de kullanılmaya ba lanmı tır ve mali yılın ba langıcı 1 Mart olarak kabul edilir. Rumi yıl 365 gün olup güne yılına kar ı dü en miladi seneye e uzunluktadır. Aylar Mart, Nisan, Mayıs, Haziran, Temmuz, A ustos, Eylül, Te rini-evvel, Te rini-sani, Kanuni-evvel, Kanuni-sani, ubat olarak adlandırılır.

Eserde yer alan kehanetlerde öz itibariyle güçlü bir naturizm etkisi gözlenmektedir. Giri kısmında da belirtildi i üzere gerek atlı-göçebe toplumlar ve gerekse tarım ve hayvancılı a dayalı üretim tarzını benimsemi olan toplumlarda tabiat hayatın en olmazsa olmazıdır. Tabiata yüklenen bu önem, elbette ki onu her hareketi ile gözlenen ve de erlendirilmesi gereken bir varlı a da dönü türmü tür ki, eserin özünü de bu yakla ım tarzı belirlemi olsa gerektir.

Dil açısından Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi'ne - yigirmi, kimesne, tutuldukda, ugrı, so ul-, ısıtma- ait özelliklerinin bir arada kullanıldı ı eserde, hem Türkçe kelimelere ve dilbilgisi kurallarına hem de a ırlıklı olarak Arapça ve Farsça kelimelerle bu dillere özgü tamlama ve yapı inceliklerine yer verildi i görülmektedir. Aynı zamanda türün niteli i ve men e'i de do rultusunda, eserin sade olmaktan uzak bir görüntü sergiledi i de ifade edilmelidir.

Melhemelerin dris peygamberin ilmiyle, Danyal, Eflatun ve Lokman gibi ki ilerın sözleriyle, Hermus, Büzürcmihr ve Valis gibi filozofların tecrübe süzgeci ve Cafer-i Sadık gibi bir imam/velinin kontrolünden geçerek⁴⁰ vucüt bulmu oldu una olan inanç, halkın bu

⁴⁰ eref Boyraz "Türk Halk Biliminin Yazılı Kaynakları Olarak Melhemeler, Yayınlanmı Doktora Çalı ması, Ankara, s.107

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

eserlere bakı açısında da belirleyicidir. Yani; yüzyıllardır halkın melhemelere müracaat etmekten geri kalmamasında ve olabildi ince bu yakla ımlara itibar etmesi ve saygı göstermesinde kayna a yüklenen ehemmiyet temel etken olsa gerektir.

Melhemeler, edebiyatımız için ithal ürünlerdir. Köken itibariyle Mezopotomya kökenli oldu u görülen bu türün eski mezopotomya dininin önemli temsilcilerinden Keldâniler,Sabiler ve Harranilerle ve bunların yıldız ve gezegen kültüne dayalı penteonu ile ili kilendirilmi olması isabetlidir.⁴¹Melhemelerin ithal bir edebi tür olmakla birlikte Türk toplulukları arasında da yaygın ya am alanı bulmu olmasında Türklerin kozmogoniye ili kin yakla ımları ilk elden belirleyici olmu tur.

Bilindi i üzere, halkbilimi, belli bir toplumun eski dinlerinden miras alıp, ya adı ı ça daki yeni dininde, ya am artlarının gerektirdi ince yeni biçimler, yeni içerikler, yeni anlatı larla olu turdu u inanı larla da ilgilidir. Toplum, hayatını derinden etkileyen adet, inanma ve geleneklerini yeni bir dine veya yeni bir kültüre girmekle hemen bırakmaz, yeni dinin, kültürün özelliklerine eski adet, inanç ve geleneklerine uydurmaya çalı ırlar.

nsano lu yüzyıllardan beri pek çok eye inanma ihtiyacı duymu tur. Ve inandı ı her eyin akli kurallarla açıklanmasını da çok önemsememi , inancı daha etkin görmü tür. Bugün birçok ki inin batıl olarak adlandırdı ı halk inanı larına kültürel düzeyi ne olursa olsun birçok insanın yaygın olarak inandı ı veya inanır göründü ü bir gerçektir. Bu inançlar, temelde daha çok insanların korktukları veya sebebini açıklayamadı ı do a olayları etrafında ekillenmi tir.

Türk toplumu da binlerce yıllık tarihinde çe itli dinlere ve kültürlere girmi ve bu dinlerin ve kültürlerin etkisi altında kalarak slamiyet'e girdikten sonra da eski dinlerini, kültürlerini yeni inanç dairesi içerisinde ya atma e ilimini sürdürmü lerdir. Mesela Anadolu'da halen daha ay için "ay dede" tabirinin kullanılması Altay Türkleri'nin kozmogoniye dair yakla ımlarından beslenmektedir.

öyle ki; inanca göre, gö ün yedinci katında Gün Ana, altıncı katında ise Ay ata oturmaktadır. Bu ifadeden hareketle eski Türklerde güne kadın, ay erkek olarak⁴² nitelendirilmi tir.

Ka garlı Mahmut'un dedi i gibi Tengri'nin yolladı ı yıldırım, ya in, (im ek), gökgürültüsü kükremek, kutsal nesnelere konumunu de i tirmektedir ve bunlar sihirli dünyaya ait unsurlar olup, son derece

⁴¹ inâsi Gündüz, Mitoloji ile nanç Arasında, Ettüt Yay., st., 1998, s. 60,167

⁴² Saim Sakao lu, Ali Duymaz, slamiyet Öncesi Türk Destanları, Ötüken Yay., st., 2003, s.29

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

büyük bir dehşet uyandırmaktadırlar.⁴³ Uygurlar yıldırım düğününde gök e do ru ok atar. Buldukları yerleri terk eder ve kulübelerini daha uzağa taşırlardı. Aynı şekilde Re ideddin'e göre Uriangitler fırtınadan korkarlardı, ö e yıldırımlara ve gök gürlemesine söverlerdi. Yıldırım çarpması sonucu ölen bir hayvanı yemekten kaçınırlardı.⁴⁴ Bununla birlikte Havra, gök gürlemesi ile lehinde oldukça önemli ve ilginç bir görüş ortaya atmıştır; Ona göre, bir çok çağda Altay toplumunda gök gürlemesi, kötü ruhları kovduğunu için hayırlı bir olay olarak da karılanmaktadır.⁴⁵

Türklerin ve onlara paralel olarak Çinlilerin düğününde kozmolojik sistemde, dört ana yön tasavvuru bulunmaktaydı. Dört anayönün de simgeleri arasında da renkler bulunmaktaydı. Hatırlatacak olursak, bu konuda, kuzeyin renk simgesi kara, güneyin kırmızı, doğunun gök rengi mavi (bazen yeşil) batının rengiyse ak (beyaz ya da beyaz lekeli) idi. Merkezin yani; toprağın rengiyse sarı ya da yeşil (siyah) olarak anılıyordu. Bu emayla ilgili diğer simgeler, yani hayvanlar, yıldızlar, su, ateş, yağ, maden toprak (merkez) gibi unsurlar arasında renklerin kozmolojisinin ve mitolojinin⁴⁶ diğer alanlarının konularıyla mehleme nevi arasında sıkı sıkıya ilişki olduğu görülmektedir.

Örnek melhememizde kullanılan renk unsurlarının iaret ettiği kehanetlerin niteliğini açıklamada yardımcı olacak inancıyla bazı temel renklerin sembolik anlamlarına bakmak faydalı olacaktır. Siyah: Genel hatlarıyla, bakıldığında bütün dünya mitolojisinde ve simgeciinde kara rengin daha çok olumsuz anlamları ifade etmek üzere kullanıldığını görüyoruz. Kırmızı: Bu renk güneşin ve tüm savaş tanrılarının rengidir. Eril hareket ilkesini, ateş, hükümdarlığı, ahlak, hazzı, gelin ve evlilikle ilgili birtakım hususları ifade eder...Mavi: Akıl, idrak, sağ duyu, iffet, lekesizlik, sadakat, Allah'a hürmet, barış gibi erdem ve erdemli davranışların simgesidir.Beyaz: Aydınlık, ışık, güneş, hava, saflık, temizlik, iffet, masumiyet, sadelik, mükemmellik, kutsallık, kurtuluş, ruhsal yetkinliktir.⁴⁷

Bayrağımızın ay ve yıldızına benzeyen, gökte gün ile ayın kavu masını temsil eden bir motife, M.Ö I. yüzyılda, proto-Türk olarak bilinen Chouların bayrağında rastlıyoruz. Gündüz ve gece, aralıksız devam eden parlaklığın simgesi olan astral motifler, o devirden beri daima proto-Türk, Türk ve akraba milletlerin simgeleri

⁴³ J. Paul Roux, Altay Türklerinde Ölüm, Kabalcı Yay., st., 1999, s.78

⁴⁴ a.g.e, s. 78

⁴⁵ a.g.e, s.,80

⁴⁶ Yağar Çoruhlu, Türk Mitolojisinin Ana Hatları, Kabalcı Yay., st.,2002, s.181

⁴⁷ a.g.e, s.183-190

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

arasında yer alması ve astral tanrıların alameti olmalarının dışında, devlet başkanlarının ve önemli şahısların da alameti olmuştur.”⁴⁸

insanda mevcut olan gabya dair bilgi elde etme arzusu ile geleceğe merak duygusunu fitri bir temayül ekinde niteleyen bın Haldun, dünden bugüne insano lunun hemen hemen her zümresinin bu duyguyu giderme e ilimi sergilemi olmasının felsefi dayana mını da ortaya koymu olsa gerektir. Naturizm kültürünün, atlı-göçebe medeniyeti ile tarım ve hayvancılığa dayalı üretim tarzlarının eskiliği, de i en ve geli en uygulama zenginliği, dün oldu u gibi bugün de tabiatın dilini anlama arayışlarında mehleme nevinden yaklaşımlar içerisinde vücut bulabilmiştir.

Kaynakları her nerden veya her kimden olursa olsun, melhemeler meteoroloji ilminin gelişimi konusunda doğa olarak gündün güne büyüğü atmosferinden uzaklaşmış, ama halk meteorolojisi ve halk takvimleri adları ile ekilde i tirerek masum kehanetler içerisinde ya amaya devam edebilmiştir. İlgili çekici içeriği ile uzunca bir süre iklim bilgisi konusunda temel başvuru kaynakları olarak algılanan bu eserlerin kültür numuneleri olmak adına ilgili toplumun siyasi, sosyal ve kültürel düzeyleri ile tabiat olayları konusunda takındıkları psikolojik yaklaşımları tespit etme adına önemli kaynaklardan olduğunda şüphesizdir.

⁴⁸ Emel Esin, Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Sanatında Konografik Motifler, Kaba lıcı Yay., İstanbul, 2003, s.59

SÖZLÜK

ağıl: (Ay ağılı, ay ve güneş ağılı, güneş ağılı) Ayın ve güneşin çevresinde görülen beyaz halka, hale.
ağıllık: (Ayı çevreleyen) Beyazlık
âhir-ül-emr: en nihayet, sonunda
an-karîb: yakından, çok geçmeden
aruk: zayıf, çelimsiz
âsmân: gök, semâ
ba'de: sonra
bârân: yağmur
beyn: 1. ara, aralık 2. arada, araya, arasında
bezirgân: 1. tüccar 2. alışverişte çok kâr amacı güden kimse 3. mesleğini sadece kazanç için kullanan kimse
Bî nihâye: nihayetsiz, sonsuz, tükenmez
cidâl: karşılıklı kavga, savaş
çiyân: çok ayaklılardan sari renkte zehirli bir böcek
dehân: ağız
depren-: hareket etmek, harekete gelmek, kımıldanmak, sarsılmak
dîger-gûn: bozuk, değişmiş, başkalaşmış
duhân: tütün, duman
dûn: aşağı, aşağılık, alçak, soysuz kimse,

efgan: ıztırap ile haykırma, bağırıp çağırma, inleme, bağışma
ekâbir: rütbece, görgü ve faziletçe büyük olanlar, devlet ricâli
eleğim sağma: gökkuşağı
emrâz: illetler, hastalıklar
emvâc: dalgalar
eskâm: hastalıklar, illetler, dertler
eşcâr: ağaçlar
eyyâm: günler, gündüzler
Fe-ammâ: kaldı ki, gelince
fevâkih: meyvalar, yemişler
feverân: kaynama, galeyan etme, vurma, fişkırtma
fevt: bir daha ele geçmemek üzere kaybetme, elden çıkarma, kaçırma, ölüm
gâliz: kaba, nezaket dışı, terbiye dışı
galle: zahîre, mahsul, ekin, irât, gelir
gani: zengin, varlıklı, bol, doyun
giyâh: nebat, bitki,, taze ot
gubâr: toz
gussa: keder, kaygı, tasa
has: iyi, hoş, güzel

haşim: haşmetli, gösterişli
haşimnâk: haşmetli, gösterişli
haşyet: korku, korkma
havâric: âsiler, zorbalar
havf: korku, korkma

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 3/7 Fall 2008

*hevâcir: hizmet edenler,
 göçenler
 hod:kendi
 hûb:güzel, hoş, iyi
 husûf-ı kamer: ay tutulması
 ısıtmalar:sıtma
 kaht:kıtlık, kuraklık,
 kuraklıktan dolayı mahsulun
 yetişmemesi
 kalîl:az, çok olmayan şey
 karavâş:cariye, hizmetçi
 kem:az, eksik
 kesîr:çok çok olan bol
 kezâlik:kezâ, bu, bu da öyle
 kûâl:vuruşma, birbirini
 öldürme, savaş
 küsûf:Güneşin tutulması,
 Ay'ın Dünya'mız ile Güneş
 arasına girerek gölgesiyle
 Güneş'i kısmen veya
 tamamen örtmesi
 küsûf-ı şems: güneş
 tutulması
 leşker:asker, yiğit,
 kahraman, cesur
 mâ'îl:bir yana eğilmiş, eğik,
 eğri, hevesli, istekli, düşkün
 ma'kulât:takımlar, çeşitler,
 katagoriler
 mağfûr:Allah tarafından
 günahları affedilmiş olması
 için duâ edilen , ölmüş
 mağrib:garb, batı, akşam
 Mah:ay
 maşrık:Güneş'in doğduğu
 taraf, doğu
 melâl:usanç, usanma,
 bıkmak, sıkılma, sıkıntı*

*melûl:melâlli, usanmış,
 bıkmış, bezmiş,mahzun
 meşakkat:zahmet, sıkıntı,
 güçlük, zorluk
 mu'teber:itibarlı, hatırı
 sayılır, saygın
 nâs:insanlar, halk, herkes
 neâm:evet, pek güzel hay
 hay, deve, öküz, koyun gibi
 dört ayaklı hayvan
 nebât:topraktan biten çıkan
 her türlü şey, bitki
 nisâ:kadınlar
 pusarik:puslu
 ra'd: gök gürlemesi
 ra'nâ:güzel, latif, hoş
 görünen
 renc:ağrı, sızı, zahmet,
 eziyet
 sipâh:asker, ordu
 soğul-: kurumak, çekilmek
 şâd:sevinçli
 şâyi':duyulmuş, herkesçe
 bilinmiş
 şems:güneş
 şerîr:kötü, kötülük işleyen,
 hayırsız, fesâtçı
 şimşir:kılıç
 şita:kış
 şürûr:şerler, kötülükler,
 fenâlıklar, kavgalar,
 gürültüler
 ta'am:yemek, aş
 tağun:azılı, azgın kimseler
 tarîk:yol, usûl
 ten-dürüst:vücudu sağlam,
 sağlam vücutlu, sağlam,
 kuvvetli,
 Teşrin-i Sani:kasım ayı*

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 3/7 Fall 2008

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

KAYNAKÇA

- NAN, Abdulkadir Tarihte ve Bugün amanizm, Materyaller ve Ara tırmalar, TTK..., Yay., Ank., 1995.
- ABDÜLAZ Z BEY, Osmanlı Âdet Merasim ve Tabirleri 2, Haz: Kazım ARISAN-Duygu Arisan Günay, Tarih Vakfı Yurt Yay., st., 1995.
- ÖZTÜRK, Ali, Ça lar çinde Türk Destanları, Alio lu Yayınevi, st., 2000.
- YALMAN, Ali Rıza, Cenupta Türkmen Oymakları II, Kültür Bakanlığı ı Yay., Ank., 1977.
- SEY DO LU, Bilge, Mitoloji Üzerine Ara tırmalar, Dergah Yay., st., 2005.
- BATUK, Cengiz, Tarihin Sonunu Beklemek, z Yay., st., 2003.
- Çorum Hasan Pa a Kütüphanesi no: 3024, 16b-24b Risale-i Mülhime, Müellif: Belli de il
- DO AN, D. Mehmet, Büyük Türkçe Sözlük, Pınar Yay., st., 2005.
- ES N, Emel, Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Sanatında konografik Motifler, Kabalıcı Yay., st., 2003.
- ARTUN, Erman, Türk Halkbilimi, Kitabevi Yay., st., 2005.
- Develio lu, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ak Yay., Ank., 1998.
- ERTAYLAN, . H., Falnâme, Sucuo lu Matbaası, st., 1951.
- ROUX, J. Paul, Altay Türklerinde Ölüm, Kabalıcı Yay., st., 1999.
- ROUX, Jean Paul, Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar, Kabalıcı Yay., st., 2005.
- KAT P ÇELEB , Ke fü'z Zunûn, Çev: Rü tü Balcı, Tarih Vakfı Yurt Yay., C.1, st., 2007.
- KEMAL ABDULLAH, Gizli Dede Korkut, Ötüken Yay., st., 1997.
- SAYDAM, M. Bilgin, Deli Dumrul'un Bilinci, MetisYay., st., 1997.
- EL ADE, Mircea, Dinsel nançlar ve Dü ünceler Tarihi, Kabalıcı Yay., Çev: Ali Berktaş, st., 2003.
- EL ADE, Mircea, amanizm, Kabalıcı Yay., st., 2000.
- NAC YE Yıldız, Manâs Destanı ve Kırgız Kültürü ile lgili Tespit ve Tahliller"TDK., Yay., Ank., 1995.
- TURAN, Osman, On ki Hayvanlı Türk Takvimi, Dil ve Tarih – Co rafya Fakültesi Yayınlarından Tarih Serisi: No: 3, Cumhuriyet Matbaası, st., 1941.
- YET EN, Rıza, Sayılı Günler ve nanı lar, Türk Folklor Ara tırmaları, Aralık 1965.
- SAKAO LU, Saim, Ali Duymaz, slamiyet Öncesi Türk Destanları, Ötüken Yay., st., 2003.
- EMSETT N SAM , Kâmûs-i Türkî, Ça rı Yay., st., 1996.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

BOYRAZ, İbrahim, “Türk Halk Biliminin Yazılı Kaynakları Olarak
Melhemeler, Yayınlanmamış Doktora Çalışması, Ankara 2000.

GÜNDÜZ, İsmail, Mitoloji ile inanç Arasında, Etüt Yay., İstanbul, 1998.

ÇORUHLU, Yılmaz, Türk Mitolojisinin Ana Hatları, Kabalcı Yay.,
İstanbul, 2002.

BAĞCI, Zeki, Çıtır Adetlerimiz, inançlarımız ve Erzurum ilindeki
Ziyaret Yerlerimiz, Ankara, 1972.

TOGAN, Zeki Velidi, Ouz Destanı, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1982.

<http://www.balikesirkurse.com/>

<http://www.nevsehir.kulturturizm.gov.tr/>

<http://www.sivaskulturturizm.gov.tr/>

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008